

УДК 37.013.46

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2020-99-6-74-83>

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ТА МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Лінь Їтун

ORCID 0000-0002-8158-9499

У статті розкриваються теоретичні основи міжкультурної комунікації та міжкультурної компетентності, змістом яких є «зустріч» і спілкування представників різних національних, релігійних та інших соціокультурних ідентичностей.

Проблема міжкультурної комунікації та міжкультурної компетентності в сучасному світі є складною і суперечливою. На формування міжкультурної компетенції можуть впливати різні чинники: комунікативні навички (спостереження, міжкультурний діалог, співчуття, гнучкість, терпиме ставлення до іншого), знання (інформація, отримана в результаті вивчення культур, особистого досвіду і спостережень), поведінка. Реалізацію мети щодо формування міжкультурної комунікації і міжкультурної компетентності передбачає полікультурна освіта. Визначено, що міжкультурна компетентність включає в себе: здатність пов'язувати культуру походження і чужу культуру одну з одною; вміння визначати і використовувати різні стратегії для контакту з представниками інших культур; здатність виконувати роль культурного посередника між власною культурою та чужою культурою; вміння ефективно вирішувати міжкультурні непорозуміння і конфліктні ситуації; вміння долати стереотипні ситуації.

Відзначено, що однією з передумов безконфліктного функціонування полікультурного суспільства є міжкультурна комунікація та міжкультурна компетентність. Позитивний вплив на міжкультурну компетентність індивіда, на думку автора, може надавати участь в роботі інститутів громадянського суспільства.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, міжкультурна компетентність, полікультурна освіта, формування міжкультурної комунікації, формування міжкультурної компетентності.

Постановка проблеми. В умовах розвитку інформаційних технологій та зростання міграційних процесів міжкультурна взаємодія та міжкультурна компетентність важливі як ніколи, тому що вони дозволяють усунути

причини серйозних проблем сучасного суспільства – конфліктів між соціокультурними та етнічними спільнотами. В європейських країнах навряд чи знайдуться освітні установи з учнями з однорідного соціокультурного середовища. Стрімко зростаючий глобальний вплив інформаційних і комунікаційних технологій призводить до зіткнення, або щонайменше співіснування різних культур. У багатьох аспектах нашого життя існує реальна необхідність спеціальної освіти і виховання, які можуть допомогти громадянам жити разом в полікультурних суспільствах.

Здатність розуміти один одного, незважаючи на культурні бар'єри, є фундаментальною передумовою для того, щоб полікультурні суспільства функціонували безконфліктно. З цієї причини проблеми міжкультурної компетентності та міжкультурної комунікації набувають особливої актуальності. Ця проблема також є актуальною для багатонаціонального і полікультурного освітнього простору України, де навчається близько 75 тисяч іноземних студентів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Не дивлячись на те, що міжкультурна комунікація як відповідь на комунікативні особливості сучасного світу з безліччю культурних характеристик є відносно новою сферою досліджень, даної проблеми присвячено ряд публікацій. Аналіз наукових джерел з філософії, соціології, історії, психології засвідчує, що проблему мультикультуралізму та міжкультурної комунікації досліджували Дж. Беррі, І. Дзюба, П. Кендзьор, В. Кремень, І. Ковалинська, А. Перотті, С. Рашидов, А. Садохін, А. Солодка, Ю. Сорока, О. Сухомлинська та інші.

Зміст й особливості реалізації міжкультурного виховання та освіти в Україні визначено Конституцією України (1996), Законом України «Про освіту» (2016), законами прямої дії, що регламентують відносини у різних напрямках освітньої політики в Україні – «Про дошкільну освіту» (2009), «Про загальну середню освіту» (2008), «Про позашкільну освіту» (2000, зі змінами 2015 р.), а також наказами й рекомендаціями Міністерства освіти і науки України. Міжкультурна комунікація та міжкультурна компетентність знайшли також відображення і в документах ООН, ЮНЕСКО, Ради Європи та Європейського Союзу.

Мета статті полягає у висвітленні теоретичних основ міжкультурної комунікації та міжкультурної компетентності.

Виклад основного матеріалу. Проблема міжкультурної комунікації і міжкультурної компетентності у сучасному світі є однією з найбільш складних і суперечливих. Канцлер Німеччини А. Меркель заявила взагалі про неспроможність політики мультикультуралізму: «Установка на те, що ми будемо мультикультурне суспільство, живемо поряд і радіємо одне

одному, ця установка повністю провалилася» (Плещунов, Германия: натиск на ислам).

Не можна не погодитися з тим, що термін «міжкультурний» в змістовному плані несе безліч смислів. Міжкультурну комунікацію, як правило, визначають як «зустріч» і спілкування представників різних національних, релігійних та інших культур.

Згідно із Загальноєвропейською системою володіння іноземними мовами міжкультурна компетентність включає в себе:

- здатність пов'язувати культуру походження і чужу культуру одну з одною;
- вміння визначати і використовувати різні стратегії для контакту з представниками інших культур;
- здатність виконувати роль культурного посередника між власною культурою та чужою культурою;
- вміння ефективно справлятися з міжкультурними непорозуміннями і конфліктними ситуаціями;
- вміння долати стереотипні ситуації (Intercultural).

В статті «Американська доктрина мультикультуралізму і етнонаціональний розвиток України» А. Колодій зазначає: «Мультикультуралізм – принцип етнонаціональної, освітньої, культурної політики, яка визнає і підтримує право громадян зберігати, розвивати та захищати усіма законними методами свої (етно)культурні особливості, а державу зобов'язує підтримувати такі зусилля громадян» (Kolodiy, 2008).

Закон України «Про освіту» визначає культурну компетентність як «динамічну комбінацію знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» (Закон України «Про освіту»).

На формування міжкультурної компетенції можуть впливати різні чинники: комунікативні навички (спостереження, міжкультурний діалог, співчуття, гнучкість, терпиме ставлення до іншого), знання (інформація, отримана в результаті вивчення культур, особистого досвіду і спостережень), поведінка. Позитивний вплив на міжкультурну компетентність індивіда може надати мотивація брати участь в роботі інститутів громадянського суспільства і поважати міжкультурні відмінності.

Формування міжкультурної компетенції на інституціональному рівні вимагає особливої філософії освіти та освітньої політики, з яких випливає власне концепція освіти (реформа і розвиток освітніх установ, спеціальна підготовка педагогів і подальше підвищення їх кваліфікації і т.д.). Потреба

в міжкультурній освіті бере свій початок в соціальних змінах, що відбуваються в останні десятиліття. Ці зміни характеризуються:

- глобалізацією освіти і економіки, роботи і відпочинку, в результаті чого виникають глобальні залежності і єдиний спосіб життя;
- швидко зростаючою мобільністю;
- розширенням міграції, яка у багатьох країнах призвела до появи нових груп меншин на додаток до вже існуючих.

У сфері освіти в останні роки міжкультурна освіта стала однією з основних тем для обговорення. Це призвело до прийняття рішень основними міжнародними організаціями, що займаються відповідною розробкою політики в галузі освіти: Організацією Об'єднаних Націй (ООН), ЮНЕСКО та Радою Європи. Ці установи запропонували бачення суспільного розвитку, заснованого на правах людини, демократії та верховенстві закону, які є орієнтирами для міжкультурної освіти.

У міжнародних документах зафіксовані положення, у відповідності з якими мультикультурна освіта і виховання повинні сприяти культурному розвитку і міжкультурної компетентності. Європейська культурна конвенція 1954 цього року підтвердила «спільну культурну спадщину» континенту і пов'язану з цим необхідність міжкультурного навчання.

Виходячи з переконання, що молоде покоління має знати, поважати і розвивати культурну спадщину власної країни і всього людства, що світ, свобода і справедливість є одними з основних гарантій здійснення її прагнень до щасливого життя, Генеральна Асамблея ООН 7 грудня 1965 прийняла «Декларацію про поширення серед молоді ідеалів миру, взаємної поваги і взаєморозуміння між народами». У документі викладені принципи, які мають бути в основі державної виховної політики:

- виховання молоді в дусі миру, справедливості, свободи, взаємної поваги і взаєморозуміння, що б сприяти встановленню рівноправності для всіх людей і всіх народів, поліпшенню міжнародних відносин і зміцненню миру і безпеки;

- всі засоби виховання (сімейні, державні, громадські) молоді повинні сприяти поширенню серед молоді ідеалів миру, гуманізму, свободи і міжнародної солідарності;

- молодь повинна виховуватися на основі поваги, гідності та рівності всіх людей, незалежно від раси, кольору шкіри, етнічного походження або переконань, а також в дусі поваги до основних прав людини і до права народів на самовизначення;

- заохочувати і розширювати серед молоді всіх країн взаємний обмін, поїздки, туризм, зустрічі, вивчення іноземних мов, споріднення міст і університетів;

- заохочувати створення об'єднань молоді, які повинні в своїх областях діяльності вжити всіх необхідних заходів для того, щоб без будь-якої дискримінації внести свій вклад в роботу по вихованню молодого покоління відповідно до цих ідеалів;

- основною метою виховання молоді повинні бути розвиток всіх її здібностей, формування людей, що володіють високими моральними якостями, глибоко відданих благородним ідеалам миру, свободи, гідності і загальної рівності і сповнених почуттям поваги і любові до людства і до його творчої праці (Декларація о распространении среди молодежи идеалов мира, взаимного уважения и взаимопонимания между народами). У декларації також йдеться про особливу відповідальність молоді в сучасному світі.

У «Декларації принципів міжнародного культурного співробітництва», прийнятої Генеральною конференцією ЮНЕСКО 4 листопада 1966 року є заклик приділяти особливу увагу при здійсненні культурного співробітництва моральному і інтелектуальному вихованню молоді в дусі дружби, міжнародного взаєморозуміння і світу. Така співпраця між державами повинна полегшити професійну підготовку нових поколінь.

Основними керівними принципами політики держав в галузі освіти і виховання відповідно до «Рекомендації про виховання в дусі міжнародного взаєморозуміння, співробітництва й миру і виховання в дусі поваги прав людини і основних свобод» (ЮНЕСКО, 19 листопада 1974 г.) є:

- міжнародний аспект і усвідомлення зростаючої глобальної взаємозалежності між народами і націями;

- розуміння і повага всіх народів, їх культур, цивілізацій, цінностей і способу життя, включаючи місцеві етнічні культури і культури інших націй, а також здатність до спілкування з ними;

- усвідомлення не тільки прав, але також і обов'язків, покладених на окремих осіб, соціальні групи і народи по відношенню один до одного;

- розуміння необхідності міжнародної солідарності і готовність брати участь у вирішенні проблем своєї громади, своєї країни і світу в цілому (Рекомендація о воспитании в духе международного взаимопонимания, сотрудничества и мира и воспитании в духе уважения прав человека и основных свобод, 1974).

У сучасному світі установи вищої освіти відіграють важливу роль у розвитку суспільства економіки і культури на всіх рівнях – глобальному, регіональному, державному та місцевому. У відповідності до Бухарестської декларації етичних цінностей і принципів вищої освіти в Європі «університети не можуть вважатися вільними від цінностей і етичних норм,

які життєво важливі для академічного, культурного та політичного розвитку співробітників і студентів, а також впливають на моральне обличчя суспільства в цілому. Університети повинні всіляко сприяти утвердженню і насадженню найвищих моральних норм» (Бухарестская декларация этических ценностей и принципов высшего образования в Европе).

Концептуальні засади міжкультурної освіти, запропоновані міжнародними організаціями повинні отримати подальший розвиток в національних системах освіти. «Стосовно України безперечно є фактом, що мультикультурність має стати однією з новітніх освітніх стратегій, яка визначатиме якісно нові засади організації освітнього и виховного процесу, методологію викладання навчальних дисциплін, а також методику проведення позааудиторної роботи. Міжкультурний вимір освіти на всіх рівнях має розглядатися як позитивна тенденція в рамках концепції мультикультуралізму, яка є більш всеосяжною та когерентною до потреб культурного розмаїття України нині» (Сікорська, 2019, с. 132).

Формування мультикультурного освітнього простору передбачає: створення атмосфери довіри і причетності між вчителями та учнями, а також між школами та інституціями громадянського суспільства; залучення батьків з етнічних меншин в шкільну діяльність в якості членів шкільних рад, волонтерів і наставників; заохочення розмаїття і міжкультурної взаємодії в шкільному інституціональному розвитку; просування інтегрованих і різнорідних умов для зменшення соціальної дистанції між учнями з різних етнічних і культурних шарів; стимулювання участі в шкільних радах з метою прийняття демократичних і відповідальних рішень і т. д. Основна мета міжкультурної освіти – «навчитися жити разом».

Як зазначає С. Рашидов (2012), «...результати спостережень і досліджень показують, що включення питань культурної різноманітності до навчальних програм і позанавчальної роботи університетів має позитивний вплив на етнічні, конфесійні питання, на створення конструктивної академічної атмосфери і більш інтенсивного залучення студентів до справ університету, до роботи в діяльності університетських студентських організацій» (с. 234).

Для того щоб міжкультурна освіта була успішною слід просувати навчальні програми, засновані на принципах недискримінації, плюралізму і культурного релятивізму; створювати спеціальні міжкультурні навчальні ситуації, такі як зустрічі з невідомим, чужим і іншим; просувати ідеї навчання на основі культурних відмінностей і багатовекторності; заохочувати розробку шкільної навчальної програми, що враховує культурні особливості; включати до шкільних програм соціальні навички і

компетенції, необхідні для навчання демократії, наприклад, здатність брати участь в публічних дебатах, вирішувати конфлікти ненасильницьким способом, створювати коаліції і співпрацювати з іншими, спілкуватися і підтримувати діалог, приймати відповідальні рішення, будувати спільний проект, розвивати критичний розум; надати можливості для мультикультурного спілкування, міжкультурного спілкування та знайомства учнів з іншими культурами; заохочувати і цінувати міжкультурні зустрічі і неформальну освіту (обміни, візити, проекти, практика демократичної культури і т. д.)

Висновки. Взаємодія людей з різних країн, культур, етнічних груп і релігій, особливо в мегаполісах і установах освіти можуть створювати всілякі соціальні протиріччя і конфлікти. У мультикультурних суспільствах одним з центральних аспектів виховання повинно стати підвищення ролі міжкультурної освіти.

У сучасних суспільствах міжкультурна освіта має розширюватися і в кінцевому підсумку міняти монокультурну, мономовне середовище в освітніх установах, вести до зміни світогляду носіїв традиційної освіти і підвищувати рівень міжкультурної комунікації та міжкультурної компетентності.

Література

1. Плешунов Ф. О. Германия: натиск на ислам. URL: <http://www.iimes.ru/rus/stat/2012/28-07-12.html> (дата звернення: 20.09.2020).
2. Intercultural Communication as an academic discipline. URL: <https://infopedia.su/17xecf4.html> (дата звернення: 23.10.2020).
3. Kolodiy A. American doctrine of multiculturalism and ehtnonational development of Ukraine. *Agora*. 2008. Vol. 6: Ukraine and USA: co-operation in the sphere of politics, economy, culture and science. PP. 5-14. URL: access mode <http://political-studies.com/?p=578> (дата звернення: 21.10.2020).
4. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 17.09.2020).
5. Европейская культурная конвенция 1954 г. URL: <http://www.memo.ru/prawo/cult/541219.htm> (дата звернення: 15.08.2020).
6. Декларация о распространении среди молодежи идеалов мира, взаимного уважения и взаимопонимания между народами. URL: un.by/ru/documents/humrights/bsm (дата звернення: 23.07.2020).
7. Рекомендация о воспитании в духе международного взаимопонимания, сотрудничества и мира и воспитании в духе уважения прав человека и основных свобод. URL: un.by/ru/documents/humrights/bsm (дата звернення: 06.12.2020).
8. Бухарестская декларация этических ценностей и принципов высшего образования в Европе. URL: https://www.tyuiu.ru/media/files/2012/02_24/bukharestskaja-deklaratsija.doc (дата звернення: 22.10.2020).

9. Сікорська І. М. Мультикультуралізм та його вплив на освіту. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2019. Випуск 3 (43). С. 132-138.
10. Рашидов С. Ф. Виховання у студентської молоді цінностей громадянського суспільства: проблеми теоретичної концептуалізації. Луганськ, 2012. 347 с.

References

1. Pleshchunov, F. O. *Germaniya: natisk na islam [Germany: onslaught on Islam]*. Retrieved from <http://www.iimes.ru/rus/stat/2012/28-07-12.html> (data of appeal: 20.09.2020) (rus).
2. *Intercultural Communication as an academic discipline*. Retrieved from <https://infopedia.su/17xecf4.html> (data of appeal: 23.10.2020) (eng).
3. Kolodiy, A. (2008). American doctrine of multiculturalism and ethnonational development of Ukraine. *Agora, Vol. 6: Ukraine and USA: co-operation in the sphere of politics, economy, culture and science, 5-14* Retrieved from <http://political-studies.com/?p=578>.(data of appeal: 21.10.2020) (eng).
4. Zakon Ukrainy "Pro osvitu" [Law of Ukraine "About education"]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (data of appeal: 17.09.2020) (ukr).
5. Evropeyskaya kulturnaya konventsiya [European Cultural Convention] (1954). Retrieved from <http://www.memo.ru/pravo/cult/541219.htm> (data of appeal: 15.08.2020) (rus).
6. Deklaratsiya o rasprostraneniі sredi molodezhi idealov mira, vzaimnogo uvazheniya i vzaimoponimaniya mezhdunarodami [Declaration on the dissemination of the ideals of peace, mutual respect and understanding among peoples among young people]. Retrieved from un.by/ru/documents/humrights/bsm (data of appeal: 23.07.2020) (rus).
7. Rekomendatsiya o vospitanii v dukhe mezhdunarodnogo vzaimoponimaniya, sotrudnichestva i mira i vospitanii v dukhe uvazheniya prav cheloveka i osnovnykh svobod [Recommendation on Education for International Understanding, Cooperation and Peace and Education for Respect for Human Rights and Fundamental Freedoms]. Retrieved from un.by/ru/documents/humrights/bsm (data of appeal: 06.12.2020) (rus).
8. Bukharestskaya deklaratsiya eticheskikh tsennostey i printsipov vysshego obrazovaniya v Evrope [Bucharest Declaration of Ethical Values and Principles in Higher Education in Europe]. Retrieved from https://www.tyuiu.ru/media/files/2012/02_24/bukharestskaja-deklaratsija.doc (data of appeal: 22.10.2020) (rus).
9. Sikorska, I. M. (2019). Multikulturalizm ta yoho vplyv na osvitu [Multiculturalism and its impact on education]. *Visnyk NTUU "KPI". Politolohiya. Sotsiolohiya. Pravo, 3 (43)*, 132-138 (ukr).
10. Rashydov, S. F. (2012). *Vykhovannya u studentskoi molodi tsinnostey hromadanskoho suspilstva: problemy teoretychnoi kontseptualizatsii [Education of civil society values in student youth: problems of theoretical conceptualization]*, 347. Luhansk (ukr).

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ И МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ

Линь Итун

В статье раскрываются теоретические основы межкультурной коммуникации и межкультурной компетентности, содержанием которых являются «встреча» и общение представителей разных национальных, религиозных и иных социокультурных идентичностей.

Проблема межкультурной коммуникации и межкультурной компетентности в современном мире является сложной и противоречивой. На формирование межкультурной компетентности могут влиять различные факторы: коммуникативные навыки (наблюдение, межкультурный диалог, сочувствие, гибкость, терпимое отношение к иному и т. д.), знания (информация, полученная в результате изучения культур, личного опыта и наблюдений), поведение. Реализация данной цели предполагает поликультурное образование. Определено, что межкультурная компетентность включает в себя: способность связывать культуру происхождения и чужую культуру друг с другом; умение определять и использовать различные стратегии для контакта с представителями других культур; способность выполнять роль культурного посредника между собственной культурой и чужой культурой; умение эффективно справляться с межкультурным непониманием и конфликтными ситуациями; умение преодолевать стереотипные ситуации.

Отмечено, что одной из предпосылок бесконфликтного функционирования поликультурного общества является межкультурная коммуникация и межкультурная компетентность. Положительное влияние на межкультурную компетентность индивида, по мнению автора, может оказать участие в работе институтов гражданского общества.

Ключевые слова: *межкультурная коммуникация, межкультурная компетентность, поликультурное образование, формирование межкультурной коммуникации, формирование межкультурной компетентности.*

THEORETICAL FUNDAMENTALS OF FORMATION OF INTERCULTURAL COMMUNICATION AND INTERCULTURAL COMPETENCE

Lin Yitun

The article reveals the theoretical foundations of intercultural communication and intercultural competence, the content of which is the "meeting" and communication of representatives of different national, religious and other socio-cultural identities.

The problem of intercultural communication and intercultural competence in the modern world is complex and contradictory. Various factors can influence the formation of intercultural competence: communication skills (observation, intercultural dialogue,

empathy, flexibility, tolerance towards others, etc.), knowledge (information obtained as a result of studying cultures, personal experience and observations), behavior. The realization of this goal presupposes multicultural education. It has been determined that intercultural competence includes: the ability to connect a culture of origin and a foreign culture with each other; the ability to identify and use various strategies for contact with representatives of other cultures; the ability to play the role of a cultural mediator between one's own culture and a foreign culture; the ability to effectively cope with intercultural misunderstandings and conflict situations; the ability to overcome stereotypical situations.

It is noted that one of the prerequisites for the conflict-free functioning of a multicultural society is intercultural communication and intercultural competence. According to the author, participation in the work of civil society institutions can have a positive impact on the intercultural competence of an individual.

Key words: *Intercultural communication, intercultural competence, multicultural education, the formation of intercultural communication, the formation of intercultural competence.*

Лінь Їтун – аспірантка Ізмаїльського державного гуманітарного університету (м. Ізмаїл, Україна). E-mail: idgu@ukr.net

Линь Итун – аспірантка Ізмаїльського державного гуманітарного університету (г. Ізмаїл, Україна). E-mail: idgu@ukr.net

Lin Yitun – graduate student, Izmail State University of Humanities (Izmail, Ukraine). E-mail: idgu@ukr.net